

Turkish Journal of Diaspora Studies

ISSN: 2717-7408 (Print) e-ISSN: 2757-9247 (Online)
Journal homepage: tjds.org.tr

Book Review

Hassina Azizi

To cite this article: Hassina Azizi (2025) [Ensar Göçmez, Sürekli Göç, Kente Uyum, Kimlik ve Din. Zeytinburnu Afganistan Özbekleri], Turkish Journal of Diaspora Studies, 5(2), 202-206, DOI: 10.52241/TJDS.1758822

To link to this article: <https://doi.org/10.52241/TJDS.1758822>

Submission Date: 5 August 2025 **Acceptance Date:** 29 August 2025

Article Type: Book Review

© 2025 Hassina Azizi. Published with license by Migration Research Foundation

Published online: 30 September 2025

Submit your article to this journal tjds.org.tr

Full Terms & Conditions of access and use can be found at
tjds.org.tr

Kitap İncelemesi / Book Review

Ensar Göçmez, **Sürekli Göç, Kente Uyum, Kimlik ve Din. Zeytinburnu Afganistan Özbekleri**, Çizgi Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Aralık 2022, 328 sayfa, ISBN: 978-605-196-914-5.

Hassina Azizi*

Göçmenler, göç etmeden önce herkes gibi görece sabit bir kimliğe sahip olsalar da, bir yerden başka bir yere göç etmeleri kimliklerinin yeniden inşası ve dönüşümüne yol açabilmektedir. Ensar Göçmez'in Erciyes Üniversitesi'nde hazırladığı doktora tez çalışmasına dayanan *Sürekli Göç, Kente Uyum, Kimlik ve Din. Zeytinburnu Afganistan Özbekleri* adlı eser, Afganistan'ın SSCB tarafından işgalinin ardından önce Hatay'ın Ovakent ilçesine, daha sonra da İstanbul'un Zeytinburnu ilçesine göç eden Afganistanlı Özbekleri konu almaktadır. Çalışma, Ovakent'ten bireysel, gönüllü ve ekonomik nedenlerle Zeytinburnu'na göç eden Özbeklerin kent yaşamına uyum süreçlerini, kimliklerini nasıl inşa ettiklerini ve kimlik inşa süreçlerinde hangi faktörlerin rol oynadığını anlamayı amaçlamakta ve Özbek göçmenlerin Ovakent'teki uyum ve kimlik oluşturma süreçleri ile Zeytinburnu'na göç ettikten sonraki deneyimlerinin etkilerini karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Bu amaç doğrultusunda yürütülen saha çalışması analiz edilmektedir. Elde edilen bulgular, mevcut literatürle ilişkilendirilerek okuyucuya sunulmaktadır.

Kitap üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kavramsal çerçeve sunularak göç, kültürleşme, kimlik ve din olguları çeşitli teorik ve kuramsal yaklaşımlar ışığında ele alınmıştır. İkinci bölümde tarihsel bağlam ele alınarak zorunlu göç ile önce Afganistan'dan Pakistan'a, sonra Pakistan'dan Hatay'ın Ovakent mahallesine ardından da gönüllü bir şekilde Ovakent'ten İstanbul'un Zeytinburnu ilçesine uzanan göç süreci analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde ise araştırmanın yöntemi ve sahadan elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Yazar kitabın giriş kısmında Özbek göçmenlerin tarihsel arka planını, çalışmanın amacını, hipotezlerini, yöntemini ve ulaştığı bulguları tartışmaktadır. Aynı zamanda, literatürdeki benzer araştırmalar ve çalışmalar ile ilgili de analiz sunmaktadır.

Çalışmanın başlıca araştırma sorusu şu şekildedir: "Zeytinburnu'na göç eden Özbekler, kente uyum bağlamında kimliklerini nasıl inşa etmektedir?" Çalışma özel bir araştırma grubu üzerinden göçmenlerin kente uyum sürecini, kimlik inşasını ve dini

* Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Lisans Mezunlu, Bolu, Türkiye.

inançlarının dönüşümünü araştırmaktadır. Gönüllü ve zorunlu göçü içinde barından bu çalışmanın amacı göçmen Özbeklerin kent yaşamında kente uyum veya uyumsuzluk, kimliklerini koruma veya yeniden inşa etme süreçlerini ortaya çıkarmaktır (s. 6).

Yazar “Göç, Kente Uyum, Kimlik İnşası ve Din Gibi Kavramsal ve Kuramsal Temeller” başlıklı birinci bölümde; önce göç, kente uyum, kimlik inşası ve din gibi kavramları ayrı ayrı açıklamıştır. Devamında ise bu kavramların karşılıklı ilişkisini teorik düzeyde okuyucuya sunmuştur.

Göçmez’e göre göç olgusu; sebepleri, gerçekleştiriliş biçimleri ve doğurduğu sonuçlar bakımından tek boyuta indirgenemeyecek kadar çok yönlüdür. Her göç, bireyin ya da toplumun tarihsel tecrübesi ve sosyo-kültürel birikimiyle şekillendiği için, “yeni bir yaşam arayışı sonucunda, yeni yaşam alanları ya da imkânsızlıklarla karşılaşma” bakımından özgün bir deneyim olarak değerlendirilir. Bu yönüyle göç, yazar tarafından “bilinmeyene yapılan bir yolculuk” olarak tanımlanır (s. 12).

Kitabın “Zeytinburnu’ndaki Afganistan Özbekleri’nin Tarihi ve Göç Süreçleri” başlıklı ikinci bölümünde yazar Afganistan Özbekleri hakkında genel bilgiler vererek Özbek göçmenlerin göç serüvenini tarihsel açıdan detaylandırmıştır. Bu tarihsel anlatı içerisinde, yazarın da üç yıl yaşayarak daha iyi gözlemleme fırsatı bulduğu Ovakent, Afganistan Özbeklerinin Türkiye’deki ilk yerleşim yerlerinden biri olarak özel bir önem taşımaktadır. 1979 yılında Afganistan’ın SSCB tarafından işgal edilmesiyle Özbeklerin bir bölümü önce kendi imkanlarıyla Pakistan’a sığınmışlardır. Ardından 1982 yılında aralarında Özbeklerin de bulunduğu 4195 Türk kökenli göçmen Türkiye’ye getirilerek farklı illerde iskân edilmiştir. 172 aileden oluşup, toplam 759 kişilik Afganistan Türkleri da o tarihte Hatay’ın Ovakent mahallesine yerleştirilmiştir. Daha sonra, aynı kuşaktan olan bu göçmenlerin bir kısmı, 1990’ların ikinci yarısından itibaren ekonomik nedenlerden dolayı, kırdan kente doğru, İstanbul’un Zeytinburnu ilçesine göç etmişlerdir. Özbek göçmenler için bu ikinci göç dalgası, sadece bir iç göç niteliğinde olmayıp, kırdan kente geçişle bağlı olarak kimlik, aidiyet ve yaşam biçiminde önemli dönüşümleri de beraberinde getirmiştir (s. 54).

Ensar Göçmez, “Kente Uyum ile Kimlik İnşası ve Din Etkileşimi” başlıklı üçüncü bölümde araştırmanın amacını, önemini, sınırını, sınırlılıklarını ve yöntemini detaylı bir şekilde açıklamıştır. Yazar, göçmen Özbeklerin kente uyum sürecini kültürleşme kuramı ekseninde değerlendirirken; göçmenlerin asimilasyon, ayrışma, bütünleşme ve marjinalleşme biçimlerinin farklı düzeylerde yaşandığını ifade etmektedir (s. 152). “Felsefi varsayımları ve kuramsal çerçeveleri içeren farklı araştırma desenlerinin kullanılmasını, nitel ve nicel verilerin toplanmasını ve bu iki veri türünün bütünleştirilmesini kapsayan bir araştırma türü” olan iç-içe karma araştırma yöntemiyle yazılan bu çalışmada göçmenlerin kente uyumu nicel, kültürel yaşam biçimleri ise nitel araştırma ile incelenmiştir (s. 156).

Çalışmanın nicel bölümünde, kültürleşme stratejilerini etkileyen faktörler saha verilerine dayanılarak değerlendirilmiş ve demografik değişkenler ile bu stratejiler arasındaki farklar ve ilişkiler analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında 85'i kadın, 91'i erkek olmak üzere 176 kişiyle yüz yüze anket yapılmıştır (s.188). Nitel bölümde ise göçmenlerin kent yaşamında dini ya da etnik kimliklerinden hangisinin daha belirleyici olduğunu ortaya koymak ve kimlik inşa süreçlerinin yönünü anlamak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda örneklem grubunun 8'i kadın ve 10'u erkek olmak üzere toplam 18 kişi ile görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerin yanı sıra çalışma gözlem notları ve alandan çekilen fotoğraflar ile de desteklenmiştir (s. 195).

Yazara göre araştırmanın birçok sınır ve sınırlılıkları vardır. Araştırma, 2017-2018 yılları arasında yürütülmüş olup, mekân olarak Ovakent ve Zeytinburnu ilçeleri ile, katılımcı olarak ise yalnızca bu bölgelerde yaşayan Afganistanlı Özbek göçmenlerle sınırlıdır. Sınırlılıklar arasında, yerli halk ve diğer göçmen gruplarıyla görüşülmemesi, nitel kısımda tüm hedef grupla mülakat yapılamaması ve nicel kısımda tümüne anket uygulanamaması yer almaktadır. Göçmen kadınlarla iletişim, kapalı ve geleneksel yaşam tarzları nedeniyle ancak kadın bir akademisyen aracılığıyla sağlanabilmektedir. Bu süreçte en belirgin dil bariyeri de kadın katılımcılarla yaşanmıştır. Araştırmacı, yaklaşık üç yıl Ovakent'te etnografik bir yaklaşımla kapsamlı gözlemler yapmış, ancak Zeytinburnu'na göç sonrası kent yaşamının yoğunluğu ve değişen sosyal dinamikler benzer ilişkilerin kurulmasına engel olmuş, bu durum gözlem olanaklarını da önemli ölçüde sınırlandırmıştır (s.154).

Zeytinburnu'na göç eden Özbek göçmenlerin kent yaşamında kimliklerinin nasıl dönüştüğünü incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada yarı yapılandırılmış mülakatlar sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda birtakım sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçların ilki Afganistanlı Özbek göçmenlerin kent bağlamında etnik kimliklerinin güçlenmesine karşın, dini kimliklerinin zayıfladığının tespit edilmesidir. Bu bağlamda yazar, Özbek göçmenlerin Ovakent'te ikamet ettikleri süre boyunca kimliklerini "Afgan" ve "Sünni" olarak nitelendirmelerine karşın, Zeytinburnu'na göç ettikten sonra kendilerini etnik kimlikleriyle ifade etme ihtiyaçlarının arttığını ve dolayısıyla "Afgan" ve "Sünni" olan ifade biçimini "Özbek Türkü" olarak değiştirdiklerini ve dini kimlikten daha çok etnik temelli bir kimlik ön plana çıkardıklarını ifade etmiştir (s. 218).

Çalışmanın sonucunda Özbek göçmenlerin, kente yerleştikten sonra etnik kimliklerinin yanı sıra kültürel kimliklerini de korumaya çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, göçmenler Zeytinburnu gibi çok kültürlü bir ortama uyum sağlamaya çalışırken, kültürel değerlerini de sürdürmeye çalışmıştır (s. 219).

Yazar, 14 Haziran 1934 tarihinde bir defaya mahsus, özel kanun çıkarılarak iskânlı göçmen olarak Türkiye'ye getirilen Özbeklerin bir taraftan Türkiye toplumuna uyum sağlayıp, bir taraftan da kendi kültürlerini korumalarını kolaylaştıran temel unsurun Afganistanlı Özbeklerin Anadolu kültürü ile tarihsel, mezhepsel ve kültürel benzerlikleri

paylaşması olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Özbekçe ile Türkçe arasındaki benzerlik, göçmenlerin Türkiye'ye getirildikten hemen sonra vatandaşlık verilip göç politikaları oluşturulması, yerel halk tarafından dışlanmaya maruz kalmamaları vb. sebeplerden dolayı ciddi bir uyum sorunu yaşamadan şehir hayatına kolay bir şekilde entegre olabilmelerini sağlamıştır (s. 220).

Çalışmanın dikkat çekici bir başka sonucu da, göçmen Özbeklerin kentleşme süreciyle birlikte dini kimliklerini kent koşullarına uyumlu şekilde sürdürmeye çalışmalarıdır. Ancak bu süreçte, mevcut dini ritüeller çeşitlenip dönüşmüş ve bunun sonucunda yeni bir dini kimlik biçimi ortaya çıkmıştır. Yazar bu çalışmasında göçmenlerde dini ritüelleri yerine getirme pratiklerinin cinsiyete göre değişkenlik gösterdiğini de iddia etmektedir. Ona göre çalışma sonucunda kent hayatında din olgusu kadın göçmenler tarafından daha özgür bir şekilde yaşanabilmektedir. Kadınlar istedikleri gibi dini pratikleri yerine getirebilme fırsatına sahiptir. Erkek göçmenlerin dini pratikleri ise yoğun çalışma koşulları yüzünden zayıflamaktadır (s. 221).

Bunlara ek olarak, çalışmanın ulaştığı bir diğer önemli sonuç ise Ovakent'te dini eğitim, din adamları tarafından medreseler ve göçmen camilerinde verilirken, gündelik yaşamda da din adamları en güçlü figürler olarak rol oynamaktaydı. Ancak Zeytinburnu'nda göçmenlerin dini eğitimlerinin resmi eğitime dönüşmesiyle birlikte, Ovakent'teki din adamlarının Zeytinburnu'ndaki etkinliklerinin nispeten az olduğu tespit edilmiş ve dini otoritenin kent yaşamındaki dönüşümü ortaya çıkmıştır (s. 222).

Sonuç olarak yazarın bu çalışmasında, başlıkta gördüğümüz üzere ana odağı her ne kadar Zeytinburnu'ndaki Afganistanlı Özbeklerin kent yaşamındaki kimlik inşa ve uyum süreçleri olsa da, araştırmacının yüksek lisans tezini Ovakent üzerine yapmış olması ve bölgede yaklaşık üç yıl yaşayarak uzun süreli saha deneyimine sahip olması sebebiyle yazar doktora tezini Ovakent'teki deneyimleriyle karşılaştırmalı olarak ele alıp güçlü bir şekilde harmanlamıştır.

Çalışma sırasında, özellikle kadın katılımcılarla yürütülen görüşmelerde kapalı ve geleneksel yaşam tarzı ile dil kaynaklı iletişim zorlukları yaşandığı belirtilmiştir. Bu durum, kadınların deneyimlerinin daha derinlemesine aktarılmasını sınırlamıştır. Bu nedenle, gelecekte yapılacak araştırmalarda Özbekçe bilen Türk araştırmacıların veya Özbek kökenli kadın araştırmacıların sürece dâhil edilmesi, toplumsal cinsiyet boyutunun daha sağlıklı ele alınmasına katkı sağlayacaktır.

Türk kökenli Özbek göçmenleri ele alan bu çalışma gibi Afganistan'dan göç eden diğer Türk kökenli grupların örneğin; Türkmenler, Kazaklar ve Kırgızlar veya farklı etnik kökenlere sahip göçmen grupların kimlik inşa süreçlerinin ilerleyen çalışmalarda karşılaştırmalı olarak ele alınması önemlidir. Böylece, Türk kökenli ve Türk kökenli olmayan göçmen gruplar arasındaki benzer temalar üzerinden yapılacak karşılaştırmalar alan yazına önemli katkılar sağlayacaktır.

Son olarak, Ensar Göçmez tarafından Özbek göçmenlerin kent yaşamına uyum süreçlerini, kimliklerini nasıl inşa ettiklerini ve geçirdikleri kimlik değişimlerini anlamayı yönelik yapılan bu araştırma önemli ve özgün katkılar sağlamakla birlikte, belirtilen sınırlılıklara sahiptir. Yazarın da ifade ettiği üzere, ilerleyen dönemlerde kapsamlı araştırmalarla katılımcı çeşitliliğinin artırılması, toplumsal cinsiyet boyutunun derinleştirilmesi ve karşılaştırmalı çok boyutlu çalışmaların yapılması, literatürün zenginleşmesine önemli katkılar sunacaktır.

Bu bağlamda, çalışma hem ilgili alanda araştırma yürütmek isteyen akademisyenlere bir rehber sunmakta hem de yeni araştırma alanlarının açılmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, göç politikaları geliştiren karar alıcılar için, sahadan önemli veriler aktardığı için literatüre önemli bir katkı sağlamıştır.